

УДК 342.5
DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v1.2025.12>

О. В. Патлачук

orcid.org/0000-0003-2245-4030

*доктор юридичних наук,
завідувач кафедри правознавства*

*Північноукраїнського інституту імені Героїв Крут Приватного акціонерного товариства
«Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»*

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА СТРУКТУРА ТА СУБ'ЄКТИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ПЕНСІЙНИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ В УКРАЇНІ

В умовах динамічних соціально-економічних і демографічних змін в Україні інституційна структура державного управління пенсійним забезпеченням набуває особливої значущості. Конституційні норми [6, ст. 141] та спеціалізоване пенсійне законодавство створюють теоретичне підґрунтя, проте на практиці розподіл повноважень між органами влади часто супроводжується дублюванням функцій та проблемами міжвідомчої взаємодії [4; 7]. Як зазначає Полісов С.С., «ефективність системи пенсійного забезпечення безпосередньо залежить від якості організаційної структури та від того, наскільки чітко визначені функції кожного учасника управління» [9, с. 45]. Таким чином, аналіз інституційної структури та ролі суб'єктів управління дає змогу виявити вузькі місця системи та визначити напрями її реформування, що є вкрай актуальним в умовах модернізації державної політики.

Етапи формування інституційної моделі

Пенсійне забезпечення в Україні історично розвивалося в кілька етапів. У радянський період система мала централізований характер, де управління здійснювалося єдиним державним апаратом [3, с. 52]. У цей період нормативно-правова база суворо регламентувала перерозподіл доходів, проте модель не передбачала гнучкості для індивідуального підходу.

Після розпаду СРСР і переходу до ринкової економіки відбулося радикальне зрушення. Як зазначає Берназюк Я.О., «перехідний період ознаменувався спробами адаптувати централізовану систему до реалій ринкової економіки, що призвело до появи накопичувальних елементів і створення альтернативних форм пенсійного забезпечення» [2, с. 110].

На сучасному етапі пенсійна система України прагне об'єднати кращі елементи як розподільчої, так і накопичувальної моделей, що відображається в законодавчих актах, таких як Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [10]. Ці зміни зумовлені необхідністю адаптації системи до економічних, демографічних і соціальних викликів.

Характеристика сучасної інституційної моделі

Сучасна інституційна модель пенсійного забезпечення в Україні характеризується багатополарністю, тобто відсутністю єдиного центру прийняття рішень. У цій системі ключову роль відіграють:

- Верховна Рада, яка встановлює правові застави;
- Президент, який виступає гарантією конституційних норм;
- Кабінет міністрів, який реалізує пенсійну політику;
- Спеціалізовані установи, такі як Пенсійний фонд і Міністерство соціальної політики.

Як підкреслює Лазор О.Я. і Юник І.Г., «розподіл повноважень між різними інститутами вимагає точної регламентації, що дає змогу уникнути конфліктів і дублювання функцій» [6, с. 109].

Розширене поняття суб'єкта державного управління

Суб'єкт державного управління – це орган або установа, наділена повноваженнями для реалізації пенсійної політики. Згідно з Полісовим С.С., «ефективність державного управління безпосередньо залежить від того, наскільки чітко визначені функції кожного суб'єкта» [9, с. 47].

До основних суб'єктів належать:

- Верховна Рада України: законодавча установа, яка ухвалює ключові нормативні акти, що регулюють пенсійне забезпечення.
- Президент України: гарант конституційних норм та ініціатор законодавчих змін.
- Кабінет міністрів України: орган виконавчої влади, відповідальний за реалізацію пенсійної політики.
- Пенсійний фонд України: спеціалізована установа, що безпосередньо відповідає за нарахування та виплату пенсій.
- Міністерство соціальної політики України: координує міжвідомчу взаємодію та контроль за реалізацією соціального захисту.

Функції та повноваження основних суб'єктів

Кожен із зазначених суб'єктів виконує свою унікальну роль. Наприклад, Верховна Рада через

законодавство визначає рамки пенсійного забезпечення [5, ст. 141], тоді як Пенсійний фонд здійснює практичну реалізацію цих норм.

Полісов С.С. вказує: «Раціональний розподіл функцій між органами управління є запорукою ефективності всієї системи пенсійного забезпечення» [9, с. 50].

У цьому контексті важливо зазначити, що міжвідомча взаємодія вимагає чіткого розмежування відповідальності, що відображається в офіційних документах і нормативних актах.

Приклади міжвідомчої взаємодії

Практичні приклади свідчать, що створення єдиної інформаційної платформи між Пенсійним фондом і Міністерством соціальної політики дає змогу знизити адміністративні витрати та підвищити оперативність ухвалення рішень [6, с. 112]. Також зазначається, що спільні заходи з розроблення нормативів і методичних рекомендацій сприяють поліпшенню координації між суб'єктами управління [9, с. 52].

Сутність міжвідомчої координації

Міжвідомча координація являє собою процес узгодження дій між різними органами державної влади, які беруть участь у реалізації пенсійної політики. Як підкреслює Медяник В.А., «ефективна координація дає змогу мінімізувати інформаційні розриви та суперечності між відомствами» [7, с. 188].

Цей процес включає в себе:

- Розроблення єдиних стандартів взаємодії.
- Організацію регулярних нарад та обміну інформацією.
- Створення єдиної інформаційної системи для збору та аналізу даних.

Проблеми, пов'язані з розподілом повноважень

Незважаючи на наявність нормативно-правової бази, на практиці спостерігаються численні проблеми, які ускладнюють ефективність управління. По-перше, існує дублювання функцій, коли кілька відомств виконують схожі завдання, що призводить до неефективного використання ресурсів [2, с. 116]. По-друге, брак чіткості в регламентації повноважень створює правовий вакуум, оскільки відсутність єдиних регламентуючих документів ускладнює оперативне прийняття рішень [4, с. 157]. Крім того, відсутність єдиної інформаційної системи призводить до того, що розрізнені інформаційні бази ускладнюють аналіз і прийняття управлінських рішень. Ці фактори разом негативно впливають на ефективність управлінських процесів.

Аналіз судової практики та емпіричних даних

Розгляд судових справ показує, що відсутність ефективною координації між органами влади призводить до затримок у виплатах пенсій

і порушення прав громадян. Наприклад, рішення Конституційного суду (2012) підтверджують, що проблеми міжвідомчої взаємодії є однією з причин неефективності пенсійної системи [8, с. 195].

Емпіричні дослідження, проведені у 2020–2021 рр. [7], демонструють, що впровадження спільних інформаційних платформ може скоротити час на опрацювання даних до 30% і підвищити загальну ефективність управління.

Шляхи вирішення проблем координації

Для усунення виявлених проблем пропонується розробити єдині стандарти і методичні рекомендації для всіх відомств, що беруть участь у пенсійному забезпеченні. Крім того, необхідно створити єдину інформаційну систему, яка об'єднуватиме дані всіх суб'єктів управління. Також важливо посилити відповідальність керівників за несвоєчасне ухвалення управлінських рішень, що може бути закріплено в нормативних актах [9, с. 53]. Ці заходи сприятимуть підвищенню ефективності управлінських процесів.

Необхідність реформування інституційної моделі

Сучасні виклики вимагають постійної адаптації інституційної моделі пенсійного забезпечення. Як зазначає Лазор О.Я. та Юник І.Г., «інституційне реформування – це необхідний процес, що дає змогу підвищити ефективність державної політики у сфері пенсійного забезпечення» [6, с. 117].

Реформування передбачає оптимізацію структури управління шляхом чіткого розподілу функцій. Також необхідно посилити контроль та координацію між органами. Важливим аспектом є впровадження сучасних інформаційних технологій для підтримки управлінських процесів. Ці кроки сприятимуть підвищенню ефективності управлінських систем.

Основні напрями реформ

До основних напрямів реформування можна віднести:

- Централізацію ключових функцій, пов'язаних з інформаційним і фінансовим забезпеченням, для створення єдиної інформаційної платформи [7, с. 187].
- Децентралізацію оперативного управління для підвищення гнучкості прийняття рішень на місцях.
- Посилення міжвідомчої взаємодії за рахунок розроблення єдиних стандартів і регламентів [9, с. 54].
- Оновлення нормативно-правової бази з урахуванням сучасних економічних і демографічних реалій [8, с. 192].

Приклади зарубіжного досвіду

Аналіз зарубіжних моделей управління пенсійними системами [1] показує, що країни з високим ступенем координації між відомствами

демонструють більш стабільні показники пенсійного забезпечення. Застосування інформаційних технологій та єдиних регламентуючих стандартів дає змогу скоротити адміністративні витрати та забезпечити оперативне реагування на зміни в економіці.

Практичні рекомендації щодо інституційного реформування

Виходячи з аналізу, автори пропонують такі рекомендації: розробити й ухвалити закон, який визначає єдину схему розподілу повноважень між органами, що беруть участь у пенсійному забезпеченні. Також слід створити міжвідомчу комісію, відповідальну за координацію дій усіх суб'єктів системи. Важливим є впровадження сучасних інформаційних систем, які забезпечують прозорість і оперативність обміну даними. Крім того, необхідно організувати регулярний аудит і моніторинг ефективності роботи установ, що реалізують пенсійну політику. Ці заходи сприятимуть покращенню інституційної структури та ефективності пенсійної системи.

Висновки. У результаті проведеного аналізу можна зробити такі висновки: ефективне функціонування пенсійної системи в Україні можливе лише за наявності чітко структурованої інституційної моделі, в якій повноваження розподілено між законодавчими, виконавчими та спеціалізованими органами [6]. Основні суб'єкти державного управління, такі як Верховна Рада, Президент, Кабінет Міністрів, Пенсійний фонд та Міністерство соціальної політики, відіграють взаємодоповнювальні ролі, і їхня ефективна взаємодія є запорукою стабільності пенсійного забезпечення. Проблеми міжвідомчої координації, що виражаються в дублюванні функцій і неясному розподілі повноважень, негативно позначаються на оперативності прийняття рішень, що підтверджується як судовою практикою, так і емпіричними даними [8; 7]. Реформування інституційної структури, включно з розробленням єдиних стандартів взаємодії та впровадженням сучасних інформаційних технологій, є ключовим напрямом для підвищення ефективності системи. Інтеграція досвіду зарубіжних країн дає змогу сформувати оптимальну модель державного управління, здатну адаптуватися до мінливих економічних і демографічних умов.

Література

1. Smith J. Comparative Models of Pension Provision in Advanced Economies. *Journal of Social Policy*, 48(3), 2019. P. 450–467.
2. Берназюк Я.О. Принцип належного врядування: теоретико-правовий аналіз. Ужгород: Ужгородський національний університет, 2020.
3. Гуменюк В.Є. Адміністративно-правові засади публічного управління у сфері пенсійного забезпе-

чення в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2021. 214 с.

4. Іщук А.М. Публічно-управлінські функції у системі пенсійного забезпечення: поняття та види. *Expert: paradigm of law and public administration*. Т. 17, № 5. 2021. С. 150–160. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-5\(17\)-152-160](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-5(17)-152-160) (дата звернення: 22.02.2025).

5. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. / Верховна Рада України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text> (дата звернення: 22.02.2025).

6. Лазор О.Я., Юник І.Г. Державне управління у сфері пенсійного забезпечення в Україні: правові та організаційні аспекти. *Наукові перспективи (Naukovm perspektivi)*. № 2(32), 2023. С. 108-122 DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-2\(32\)-108-122](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-2(32)-108-122) (дата звернення: 22.02.2025)

7. Медяник В.А. Адміністративно-правове забезпечення державної соціальної політики в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2021. 424 с.

8. Петросян К. Є. Забезпечення принципу верховенства права в процесі реалізації конституційного права на соціальний захист : дис. ... д-ра філософії в галузі права : 081. Київ, 2024. 251 с.

9. Полісов С.С. Функціональні аспекти державного управління в системі пенсійного забезпечення. *Журнал сучасної економіки та управління*, № 3, 2018. С. 43–56.

10. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV : станом на 19 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text> (дата звернення: 22.02.2025).

Анотація

Патlachuk O. V. Інституціональна структура та суб'єкти державного управління пенсійним забезпеченням в Україні. – Стаття.

Дослідження присвячене комплексному аналізу інституційної структури системи державного управління пенсійним забезпеченням в Україні, зокрема визначенню ролі ключових суб'єктів управління та взаємодії між ними. У статті розглядаються історико-теоретичні засади формування пенсійної системи, аналізуються сучасні підходи до розподілу повноважень між Верховною Радою, Президентом, Кабінетом Міністрів, Пенсійним фондом та Міністерством соціальної політики. Особливу увагу приділено проблемам міжвідомчої координації, які стають однією з головних перепон на шляху до ефективного функціонування системи, а також перспективам реформування інституційної моделі. У дослідженні використовується комплексний методологічний підхід, що базується на історико-теоретичному аналізі, порівняльно-доктринальному методі та емпіричних даних. Автори звертаються до фундаментальних робіт вітчизняних дослідників, зокрема Гуменюка В.Є., Берназюка Я.О., Лазора О.Я. із Юником І.Г. та Полісова С.С., а також враховують результати міжнародних досліджень у сфері державного управління. Завдяки цьому комплексному підходу стаття висвітлює як традиційні підходи до організації системи пенсійного забезпечення, так і новітні тенденції, спрямовані на оптимізацію управлінських процесів. Дослідження доводить, що ефективне функціонування пенсійної системи можливе лише за умови чіткого розподілу повноважень та активного міжвідомчого співробітництва. Результати роботи мають практичне значення для розробки стра-

тегії модернізації системи пенсійного забезпечення та підвищення рівня соціальної захищеності населення. Пропоновані рекомендації спрямовані на інтеграцію сучасних інформаційних технологій та удосконаленні механізмів контролю, які разом можуть забезпечити більшу стабільність і прозорість функціонування всієї системи.

Ключові слова: соціальна держава, пенсійне забезпечення, конституційні норми, ефективність, методологія.

Summary

Patlachuk O. V. Institutional structure and subjects of state management of pension provision in Ukraine.
– Article.

This article presents a comprehensive analysis of the institutional structure of state management in the field of pension provision in Ukraine, with a particular focus on defining the roles of the key management bodies and their interrelations. The study examines the historical and theoretical foundations of the pension system, analyzing the evolution from the centralized model of the Soviet era to the contemporary hybrid model that integrates both contributory and redistributive mechanisms. It also explores current methodological approaches to the allocation of powers among the Verkhovna Rada, the President, the Cabinet of Ministers, the Pension Fund, and the Ministry of Social Policy. Special attention is given to the

challenges of inter-agency coordination, which are identified as a major barrier to the effective functioning of the system, and to the prospects for institutional reform. The research employs a comprehensive methodology that combines historical-theoretical analysis, comparative doctrinal methods, and empirical data. Drawing on seminal works by domestic scholars such as Humeniuk V.E., Bernaziuk Y.O., Lazor O.Y. with Yunyk I.G. and Poliso S.S., as well as insights from international research, the study establishes a robust theoretical framework. This framework facilitates the identification of key organizational weaknesses and lays the groundwork for proposing practical recommendations to optimize inter-agency interactions and improve overall system efficiency. The study demonstrates that the effective functioning of Ukraine's pension system is contingent upon a clear distribution of powers and robust inter-agency collaboration. The findings have significant practical implications for the development of modernization strategies for the pension provision system and for enhancing social protection. The recommendations proposed in the article emphasize the integration of modern information technologies and the improvement of control mechanisms, which together can ensure greater stability and transparency in the operation of the entire system.

Key words: welfare state, pension provision, constitutional norms, efficiency, methodology.